

הרב משה סתיו שליט"א

דיחוי במצוות

הגמ' במסכת סוכה (לג ע"א) מסתפקת: "בעי רבי ירמיה נקטם ראשו ועלתה בו תמרה מהו, יש דיחוי אצל מצוות או לא. ותפשוט ליה מהא דתנן כיסהו ונתגלה פטור מלכסות, כסהו הרוח וכו' ... ואמר רב פפא זאת אומרת אין דיחוי אצל מצוות. דרב פפא גופא מיבעיא ליה, מפשט פשיטא ליה... או ספוקי מספקא ליה".

והמשך הגמ' בע"ב: "ואין ממעטים ביו"ט. הא עבר וליקטו מאי כשר דאשחור אימת וכו' לעולם דאשחור מעיקרא דיחוי מעיקרא דלא הוי דיחוי תפשוט מינה, אבל נראה ונדחה חוזר ונראה לא תפשוט".

מוכח מהגמרא שענבי הדס שהשחירו מערב יו"ט והוסרו ודאי כשר, אבל השחירו ביו"ט ואח"כ הוסרו נעשה כנראה ונדחה וחוזר ונראה וכשרותם תלויה בספק הגמרא אם יש דיחוי במצוות, והרמב"ם (פ"ח מהל' לולב ה"ד) הביא המשנה כצורתה ולא חילק בין לקטן ביו"ט או בערב יו"ט. וכן בשו"ע (תרמו ס"ב) הביא את לשון הרמב"ם: "אין ממעטין אותן ביו"ט לפי שהוא כמתקן עבר וליקטן וכו' הרי זה כשר", ולא חילק בזה.

וביאר הגר"א (או"ח סימן תרמ"ו ס"ק ד') שמשמע בסוגיא ד"אי אמרינן לחומרא אפילו דיחוי מעיקרא הוי דיחוי... וכיוון דבמסקנא איפשיט דדיחוי מעיקרא לא הוי דיחוי, א"כ ע"כ אפילו לקולא אין דיחוי אצל מצוות, וא"כ הוא הדין לנראה ונדחה, דהא דר"פ נראה ונדחה הוא".

ביאור דבריו דאה"נ מהסוגיא מוכח רק שדיחוי מעיקרא לא הוי דיחוי במצוות. אמנם היות והספק דר"פ הינו כללי האם המימרא אין דיחוי במצוות נאמרה אף לקולא או רק לחומרא, ולא חילק בין נראה ונדחה לדיחוי מעיקרא, כמו שלגבי דיחוי מעיקרא חייבים לומר שיש חילוק בין קדשים למצוות הרי שגם לגבי נראה ונדחה כך.

אלא דלפי זה צ"ע, דבגמרא בע"ז (מז ע"א) הסתפקו אם לולב של אשירה שבטלה כשר, או שיש דיחוי, והרמב"ם פסק דפסול, הרי דס"ל שיש דיחוי במצוות.

ולבאר זאת נקדים את דברי הגמרא בע"ז הנ"ל: "בעי ר"ל המשתחוה לדקל, לולבו מהו למצוה וכו'. (יעו"ש דמבואר דאיירי באשירה שלא נאסרה להדיוט, וכל הספק הוא האם יש איסור נעבד.) כי אתא רב דימי אמר באשירה שביטלה קמבעיא ליה יש דיחוי אצל מצוות או אין דיחוי אצל מצוות. תפשוט ליה מדתנן כיסהו ונתגלה וכו' דר"פ גופיה איביעא ליה וגוי "עיי"ש.

והנה שתי הלשונות בגמרא יש ביניהם סתירה, דאם לולב נאסר משום נעבד, שוב לא שייך להסתפק באשירה שבטלה, דתיפוק ליה דהוי נעבד. ובהכרח שלרב דימי שביאר את הבעיא השנייה משום דיחוי פשיטא ליה שאין דין נעבד בלולב, וממילא מובן מ"ט הרמב"ם השמיט דין נעבד בלולב.

אלא שצ"ע, דבהמשך מסתפקת הגמרא אם יש פסול נעבד בציצית ומדמה ללולב, והרמב"ם פסק בהלכות ציצית (פ"א הל' יא) שיש פסול נעבד בציצית. ולכאורה מוכח מהגמרא שאם יש פסול נעבד בציצית צ"ל גם פסול נעבד בלולב, ואם אין בלולב צריך להיות כשר בכל המצוות כולל ציצית, והרמב"ם שפסל נעבד בציצית ולא פסל בלולב סותר את עצמו.

והנה לשון הרמב"ם שם (הל' ציצית פ"א הי"א): "המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית, אבל המשתחוה לפשתן הנטוע הרי זה כשר שהרי נשתנה". וביאר הכס"מ שדין זה נלמד מבעיית הגמרא לגבי משתחוה לקמה שקמחה כשר למנחות משום שנשתנה, וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מהל' איסורי הי"ג.

ולעני"ד צ"ע מאי שנא פשתן מצמר הרי שניהם עוברים שינוי להכנתם לחוטים לצורך ציצית, ומהיכי תיתי שפשתן הוי שינוי יותר מצמר ואיך מדמים דוקא חוטי פשתן שמשתנים לקמח.

לכן נראה לבאר שהשינוי הוי מצד התלישה ממחובר, ובזה יש הבדל בין צמר לפשתן. דאפשר דאע"פ ששניהם מחוברים ונתלשים רק לגבי פשתן חשיב שינוי, שהתלישה מהקרקע הוי שינוי יותר חשוב מאשר התלישה מהבהמה. ויותר נראה לבאר לעני"ד שבהמה שאני כיוון דחל עליה בחייה שם "נעבד" היות ונאסרת לקרבן, וממילא צמרה נאסר מיד, משא"כ פשתן שבצורתו המחובר לא נאסר כלל לקרבן דאינו קרב באופן זה, ולכן חל עליו שם קרבן רק אחרי תלישה ואז כבר השתנה ולא חשיב נעבד.

ולפי"ז יש מקום לומר שלגבי לולב למסקנה אין מקום לאסור משום נעבד, היות ובשעה שהיה מחובר לא נאסר, וכשנתלש אח"כ חשיב שינוי ולא חל עליו שוב פסול נעבד ומ"מ אפשר לומר דלולב של אשירה פסול למצוה שאע"פ שמסוגיין מוכח דאין דיחוי במצוות, היינו מחמת פסול אחר כמו ענבים וכדו' דכיוון שהוכשר אינו דחוי יותר. אבל איסור ע"ז חמיר, אפילו אחר שהותר ע"ז שבטלו לא גרע מסתם נעבד ונשאר פסול למצוה, דכל שהיה לו שם ע"ז שוב אינו ראוי למצוה.

ביאור הדברים שדיחוי מחמת פסול במצווה אינו דיחוי אבל בע"ז, כל שנאסר מחמת ע"ז הדיחוי נשאר, דלא עדיף מנעבד. ומה שלא נאסר נעבד בלולב אינו בגלל שנעבד אינו פוסל בלולב, אלא שאין מציאות שיחול שם נעבד עליו, דבמחובר לא חל שם נעבד, וכשנתלש הרי לא זה החפץ שנעבד. אבל כשנאסר, היינו שחל עליו שם ע"ז, שוב לא פקע הדיחוי, דזה נלמד מפסול נעבד שנדחה לגמרי.

ואפשר לומר בדרך אחרת (שלא ע"פ דברי הגר"א). דהנה לכאורה צ"ע מ"ט לא הוכיחו בגמ' דאין דיחוי במצוות מיד מענבי הדס. אלא שיש לדחות דבענבי הדס לא שייך

דיחוי היות והוי בידו, כמו שבארו הראשונים, ונלע"ד שגדר בידו מחשיב את ההדס ככשר אלא שמחוסר מעשה, דומיא למחוסר זמן בקדשים דלא חשיב פסול גמור להיות דחוי. וא"כ אפשר דשאלת הגמ' "דאשחור אימת" אינה להכשיר ההדס, אלא הכוונה להביא ראייה מלשון המשנה לדין נקטם ראשו ועלתה בו תמרה ביו"ט, שהרי המשנה משווה פסול נקטם לריבוי ענביו ואם נוכיח שאשחור ביו"ט הרי שגם נקטם ביו"ט, ואם חזר להכשרו מהני בכה"ג, הרי שגם בנקטם מהני, דהמשנה משווה ביניהם. אך לרמב"ם שהכשיר נקטם ראשו, ממילא אין נפק"מ בהשוואה זו (דבהדס בכל מקרה מהני מיעטו) ולכן השמיטו, כיוון דבין ענבי הדס שלקטם ובין הדס שנקטם כשרים בכל גווני.